

PRIMJER ANALITIČKOG PRISTUPA: POREZ NA ČOKOLADU I SLATKIŠE U DANSKOJ

Ovaj primjer služi isključivo kao smjernica za način razrade problema, korištenje podataka i povezivanje ekonomskih, zdravstvenih i provedbenih aspekata projekta. Ne predstavlja model koji je potrebno preslikati na Republiku Hrvatsku niti sugerira natjecateljskim timovima određeno rješenje. Podaci o važećem danskom poreznom sustavu odnose se na stanje u rujnu 2026.

1. KONTEKST I DEFINIRANJE PROBLEMA

Danska ima dugu tradiciju posebnog oporezivanja čokolade i slatkiša. Porez na čokoladu i slatkiše (danski: chokolade- og sukkervareafgift) uveden je 1922. godine, izvorno kao oblik povećanog oporezivanja proizvoda koji su se tada smatrali luksuznom potrošnjom. Tijekom vremena porez je više puta mijenjan, ali je zadržan kao poseban porezni instrument koji obuhvaća širok raspon proizvoda, među ostalim čokoladu, bombone, marcipan, proizvode od sladića, žvakaće gume i druge konditorske proizvode.

Za analizu je važno razlikovati ovaj porez od općeg „poreza na šećer“. Danski sustav ne oporezuje sav šećer u prehrani niti se porez obračunava jednostavno prema svakom gramu šećera koji proizvod sadržava. Riječ je o posebnoj trošarini na zakonom određene kategorije proizvoda.

Javnozdravstvena relevantnost takvog instrumenta proizlazi iz povezanosti visoke potrošnje slobodnih i dodanih šećera s dentalnim karijesom te drugim nepovoljnim zdravstvenim ishodima. Međutim, pri analizi konkretnog danskog slučaja potrebno je odvojiti medicinsko opravdanje smanjenja potrošnje šećera od povijesne i fiskalne svrhe samog poreza. Takvo razgraničenje sprječava pogrešno zaključivanje da je svaki porez na slatkiše nužno uveden kao zdravstvena mjera.

2. POREZNO RJEŠENJE I POREZNA OSNOVICA

Prema važećim danskim pravilima u 2026. godini, čokolada i slatkiši s više od 0,5 g dodanog šećera na 100 g proizvoda oporezuju se po stopi od 25,97 DKK po kilogramu, dok se za proizvode s najviše 0,5 g dodanog šećera na 100 g primjenjuje stopa od 22,08 DKK po kilogramu. Porezna obveza obuhvaća i određene proizvode koji sami po sebi nisu neposredno navedeni kao slatkiši, ali sadržavaju oporezive sastojke.

Ovaj detalj bitan je za ekonomsku analizu: porezna stopa izražena je po kilogramu oporezivog proizvoda ili oporezive sastavnice, dok sadržaj dodanog šećera služi za razvrstavanje u višu ili nižu stopu. Stoga se prilikom izračuna poreznog prihoda ne smije miješati masa gotovog proizvoda s masom dodanog šećera.

Porez se uplaćuje u državni proračun. Danska prihode od poreza na čokoladu i slatkiše ne izdvaja u poseban fond za zdravstvo niti ih namjenski usmjerava u dentalnu ili drugu

preventivnu skrb. Ako bi se u drugoj državi razmatralo namjensko korištenje poreznih prihoda, takvu bi odluku trebalo zasebno pravno, fiskalno i politički obrazložiti.

3. PROVEDBA I IZVEDIVOST

Proizvođači i uvoznici obuhvaćenih proizvoda moraju se registrirati, obračunavati poreznu obvezu te prijavljivati i plaćati trošarinu. Upravo je određivanje granice između oporezivih i neoporezivih proizvoda jedan od složenijih elemenata danskog sustava. U praksi se pojavljuju pitanja razvrstavanja proizvoda, zamjenskih proizvoda i sastojaka u složenoj hrani, što povećava regulatorne i administrativne troškove.

Danska je 2026. razmatrala potpuno ukidanje poreza na čokoladu i slatkiše. Prijedlog je bio obrazložen, među ostalim, smanjenjem cijena za potrošače i administrativnog opterećenja poduzeća. Međutim, prijedlog za ukidanje nije dobio potrebnu većinu u Folketingu 25. lipnja 2026., pa je porez ostao na snazi. Ovaj slučaj pokazuje da izvedivost porezne mjere nije samo tehničko pitanje: na održivost instrumenta utječu politička prihvatljivost, troškovi administriranja, distributivni učinci i reakcije potrošača.

4. EKONOMSKA ANALIZA I ODRŽIVOST

Kod fiskalnog instrumenta nije dovoljno izračunati porezni prihod kao umnožak postojeće potrošnje i porezne stope. Porez mijenja cijenu proizvoda, a time i ponašanje potrošača, proizvođača i trgovaca. Ekonomska procjena zato mora razlikovati bruto porezni prihod od neto prihoda nakon promjene potražnje, prekogranične kupovine, supstitucije prema neoporezivim proizvodima, administrativnih troškova i drugih povratnih učinaka.

U prijedlogu ukidanja poreza iz 2026. dansko Ministarstvo poreza procijenilo je da bi ukidanje poreza na čokoladu i slatkiše, nakon uračunavanja povratnih i bihevioralnih učinaka, smanjilo javne prihode za oko 2,26 milijardi DKK u 2027. godini. Budući da porez nije ukinut, taj iznos nije ostvareni gubitak prihoda, nego službena protuscenarijska procjena fiskalnog učinka.

Dansko porezno-ekonomsko izvješće za 2025. dodatno pokazuje da bi kod hipotetskog povećanja poreza na čokoladu i slatkiše dio očekivanog dodatnog prihoda bio izgubljen zbog promjena potrošnje i prekogranične kupovine. Procijenjena stopa samofinanciranja iznosi približno 22 %, što znači da bi više od petine dodatnog prihoda, nakon uobičajenih povratnih učinaka, moglo biti poništeno promjenama ponašanja.

Za kvalitetnu ekonomsku analizu stoga bi bilo potrebno prikazati najmanje: poreznu osnovicu, očekivanu promjenu cijene, pretpostavljenu cjenovnu elastičnost potražnje, procjenu promjene prodane količine, mogući učinak prekogranične kupovine i supstitucije, administrativne troškove te konačni neto fiskalni učinak. Svaka pretpostavka mora imati jasno naveden izvor ili obrazloženje.

5. MEDICINSKA OPRAVDANOST I ZDRAVSTVENI UČINAK

Medicinska logika poreza na proizvode s visokim sadržajem šećera temelji se na pretpostavci da viša cijena smanjuje potrošnju, a smanjena potrošnja slobodnih šećera može smanjiti rizik od dentalnog karijesa. Međutim, za danski porez na čokoladu i slatkiše nije provedena evaluacija koja bi omogućila pouzdano izoliranje njegova samostalnog učinka na dentalne ishode.

Sustavni pregledi poreza na zaslađena pića uglavnom upućuju na potencijalno povoljan učinak na potrošnju šećera i oralno zdravlje, ali velik dio dostupnih procjena zdravstvenog učinka temelji se na modelima, a ne na dugoročnim eksperimentalnim ili kvaziekperimentalnim mjerenjima dentalnih ishoda. Dodatno, rezultati za poreze na zaslađena pića ne mogu se automatski prenijeti na porez koji obuhvaća čokoladu i konditorske proizvode.

Zbog toga niska pojavnost karijesa u Danskoj ne može sama po sebi biti dokaz učinkovitosti ovog poreza. Dentalni ishodi ovise o čitavom skupu čimbenika, uključujući dostupnost preventivne dentalne skrbi, izloženost fluoridima, higijenske navike, prehrambene obrasce i socioekonomske čimbenike. U znanstveno utemeljenom projektu potrebno je razlikovati korelaciju od uzročnog učinka.

6. POVEZANI DANSKI PRIMJER: POREZ NA ZASIĆENE MASTI

Porez na čokoladu i slatkiše ne treba poistovjećivati s danskim porezom na zasićene masti (tzv. fat tax). Taj je porez uveden u listopadu 2011. i obuhvaćao je određene proizvode s više od 2,3 % zasićenih masti, uz stopu od 16 DKK po kilogramu zasićene masti. Ukinut je s učinkom od 1. siječnja 2013.

Europski opservatorij za zdravstvene sustave kao relevantne probleme tog instrumenta navodi administrativnu složenost, rast prekogranične kupovine, opterećenje poduzeća i političku nepopularnost. Taj primjer nije dokaz neuspjeha svakog zdravstveno motiviranog poreza, nego upozorenje da dizajn porezne osnove i mogućnost promjene ponašanja potrošača mogu odlučujuće utjecati na ostvarenje fiskalnih i zdravstvenih ciljeva.

7. MJERLJIVOST I POKAZATELJI USPJEŠNOSTI

Ako bi se sličan instrument uvodio kao javnozdravstvena mjera, uspjeh ne bi trebalo procjenjivati samo prema prikupljenom poreznom prihodu. Potrebno je unaprijed definirati početne vrijednosti, vremenski horizont i pokazatelje kojima se mogu pratiti fiskalni, bihevioralni, zdravstveni i distribucijski učinci.

Dimenzija	Mogući pokazatelj	Zašto je važan
Fiskalni učinak	Bruto i neto prihod od poreza; administrativni trošak	Razdvaja nominalni prihod od stvarnog fiskalnog učinka.

Potrošnja	Promjena prodane količine i potrošnje oporezivih proizvoda	Provjerava ostvaruje li porez očekivanu promjenu ponašanja.
Supstitucija	Kupnja neoporezivih zamjena i prekogranična kupovina	Otkriva prelijevanje potrošnje koje može umanjiti učinak poreza.
Reformulacija	Promjena sastava proizvoda i udjela dodanog šećera	Mjeri odgovor proizvođača na porezni poticaj.
Oralno zdravlje	Incidencija karijesa, KEP/DMFT pokazatelji, potreba za sanacijom	Povezuje intervenciju s relevantnim zdravstvenim ishodima.
Distribucijski učinak	Opterećenje kućanstava prema dohodovnim skupinama	Procjenjuje regresivnost i pravednost porezne mjere.

8. POUKE ZA RAZRADU SLIČNOG PROJEKTA

Danski primjer nije gotov model za primjenu u Hrvatskoj, nego ilustracija pitanja na koja bi kvalitetan projekt morao odgovoriti. Posebno je važno obrazložiti:

- koji se proizvodi oporezuju i zašto je odabrana upravo ta porezna osnovica;
- je li stopa fiksna po jedinici proizvoda, vezana uz sadržaj šećera ili određena kao postotak cijene;
- kako će se promijeniti cijena, potrošnja i porezni prihod nakon uvođenja mjere;
- koliki su administrativni troškovi i koje institucije provode naplatu i nadzor;
- postoji li rizik supstitucije ili prekogranične kupovine;
- kako se procjenjuje zdravstveni učinak i na temelju kojih dokaza;
- jesu li prihodi namjenski vezani uz zdravstveni program te je li takvo usmjeravanje pravno i fiskalno izvedivo;
- kojim će se pokazateljima i u kojem vremenskom razdoblju dokazivati uspješnost.

ZAKLJUČAK

Danski porez na čokoladu i slatkiše koristan je primjer za interdisciplinarnu analizu jer istodobno otvara pitanja javnog zdravstva, fiskalne politike, ponašanja potrošača, administrativne provedivosti i političke održivosti. Njegova najveća analitička vrijednost nije u tome da potvrđuje kako je porez nužno učinkovit, nego u tome što pokazuje potrebu za jasnim lancem uzročnosti: porezni instrument mora utjecati na cijenu i ponašanje na predvidiv način, ostvariti održiv neto fiskalni učinak te imati mjerljiv i znanstveno opravdan zdravstveni rezultat. Upravo takvu vezu između problema, intervencije,

ekonomskog učinka, zdravstvenog učinka i mjerljivosti potrebno je dokazati u kvalitetno razrađenom projektu.

IZVORI

1. Skatte- og Vækstministeriet (2026). Chokoladeafgiftsloven – važeće porezne stope za 2026. i 2027.
2. Skattestyrelsen (SKAT). Afgifter på sukkervarer, chokolade og konsum-is.
3. Retsinformation (2025). Bekendtgørelse af lov om afgift af chokolade- og sukkervarer m.m. (chokoladeafgiftsloven), LBK nr. 26 af 13. siječnja 2025.
4. Folketinget (2026). L 1, 2025–26 (2. samling): prijedlog ukidanja poreza na čokoladu i slatkiše; prijedlog odbijen 25. lipnja 2026.
5. Skatteministeriet (2025). Skatteøkonomisk Redegørelse 2025.
6. European Observatory on Health Systems and Policies (2013). Tax on saturated fats and added sugars has been abolished.
7. Shakiba, M. et al. (2022). The impact of sugar-sweetened beverages tax on oral health-related outcomes: a systematic review of the current evidence. Evidence-Based Dentistry.
8. Effect of sugar-sweetened beverage taxation on sugars intake and dental caries: an umbrella review of a global perspective (2023).